

TIPARET ARKITEKTONIKE FORMËSUESE TË KULLAVE TË ISA BOLETINIT

Objekt trajtimi i kësaj kumtese janë tiparet arkitektonike - formësuese të kullave të Isa BOLETINIT në fshatin Boletin. Ky studim për herë të parë i ndriçon tiparet arkitektonike të kullave të zëna ngoje dhe ka karakter autokton, meqë mbështetet në dokumentacionin - rilevinet arkitektonike dhe fotografitë nga terreni, të bëra nga vetë autori, në gusht të vitit 1996. Këtu do të shqyrtohet edhe kulla e parë, e rrënuar. Tiparet strukturalo - konstruktive dhe arkitektonike të kësaj rrënoje si dhe dispozicioni i saj në një kodër me pozitë dominante që mbizotron tërë ambientin e gjerë përreth, dëshmojnë se kjo kullë s'ishte vetëm kullë banimi e tipit të Rrafshit të Dukagjinit, por, njëherësh, edhe kullë e veguar dhe e fortifikuar me karakter të mirëfilltë mbrojtës.

POZITA GJEOGRAFIKE E FSHATIT BOLETIN

Fshati Boletin gjendet në veri të Mitrovicës. Në anën lindore dhe veriore të këtij qyteti, nga ana e djathtë e lbrit, ngriten malet që i takojnë sistemit të maleve të Kopaonikut që përfshijnë gati në tërësi Shalën e Bajgorës, e cila i përket rajonit komunal të Mitrovicës. Në përbërje territoriale të Shalës së Bajgorës, përveç fshatrave të tjera gjendet edhe fshati i Boletinit, në një lartësi të madhe mbidetare prej rreth 1100 metrash.

Peizazhi - relievi i kësaj treve karakterizohet me një përthyerje - plastikë dinamike, sepse lumenjtë malorë bashkë me përrrenjtë me energji të madhe erozive kanë formuar lugina relativisht të thella të cilat i ndajnë malet e Shalës në forma të veçuara malore e kodrinore. Luginat e formuara kësisoji i bëjnë

të mundshme lidhjet natyrore të Shalës me Kosovën, Llapin dhe më tutje me Toplicën¹. Pikërisht tiparet e këtilla relievore të truallit të Shalës së Bajgorës, mbase qenë arsye që kjo trevë të jet e banuar që në lashtësi. Nga gjetjet arkeologjike në rrethinën e Mitrovicës, mësojmë se kjo trevë ka qenë e banuar nga bashkësi të organizuara njerëzore shtatë mijë vjet më parë. Prej tyre banorët e parë që mund të identifikohen si një grup etnik janë të **fisit ilir dardan**. Dardanët pas luftimeve të gjata, nga fillimi i epokës sonë, ranë nën sundimin e Perandorisë Romake², e cila, siç dimë, që atëherë e shfrytëzonte xeheroren e Trepçës. Në trevën e Shalës, përveç Trepçës lashtare, përmenden edhe gërmadhat e një qyteteze që gjendej dikund në mes të fshatit Rudar dhe Boletin³, si dhe gërmadhat mbi një shkëmb, për të cilat thuhet se i përkisnin një kështjelle nga koha e romakëve⁴. Në këtë kontekst edhe emrat **ortoilirë** provojnë mirëfilli se treva e Shalës ishte e banuar që në lashtësi nga ilirët. Në kumtesën e **Karl TREIMERIT (Austri)** "**Ilirët, qenësia dhë rëndësia e tyre**", ku vëhen në spikamë mjaft konkordanca midis hartës së **Galisë së vjetër** dhe emrave të **Ilirisë**, jipet një fjalor ku, përveç emrave të tjerë shquhet edhe emri "**Naltinë Bolentinium Mayer I92**", i cili ruhet edhe sot, natyrisht në trajtën **Boletin**.

Trojet me tipare topografike të sipërthëna, me një përthyerje dinamike të relievit, siç ishte treva e Shalës, u banuan që në kohët më të hershme të shoqërisë njerëzore, sepse ato ofronin një mbrojtje natyrore të ngulimeve të banimit. Edhe ilirët që nga prehistoria e thellë e këtej, në periudhën e lindjes dhe zhvillimit të qyteteve ilire, ushtruan artin e zgjedhjes së terrenit dhe të fortifikimit të venbanimeve. Thënë shkurt, të parët tanë vendbanimet e tyre i vendosnin në lokalitetet që shquheshin me një mbrojtje - fortifikim natyror, të papushtueshëm nga armiku, si dhe në pozita më të rëndësishme strategjike, që mbizotronin ambientin

¹ *Mitrovica dhe rrethina*, Mitrovicë, 1979, 13.

² *Po aty*, 5.

³ *J. Cvijić, Osnove za geografiju i geologiju Makedonije i Stare Srbije, Knjiga treća, Beograd, 1911, 1118.*

⁴ *Ahmet MALOKU, Disa shënime gjeografike mbi Shalën e Bajgorës, "Përparimi" 7-8, Prishtinë, 1962, 525.*

e gjerë përreth. Natyrisht se e tërë kjo u trashëguar edhe nga shqiptarët, të cilët gjatë gjithë historisë së tyre luftuan kundër pushtuesve të ndryshëm. Në këtë kontekst edhe të parët e familjes së Isa BOLETINIT, me një traditë patriotike, të shtrënguar prej rrethanave të krijuara nga armiqët e zaptuesit e trevave etnike shqiptare, u vendosën në Boletin të Shalës, fshat ky që u rrënua disa herë nga armiqët, si: hunët, avarët, sllavët dhe më vonë turqit⁵. Po kështu, edhe kulla në të cilën u lind Isa Boletini, sikundër edhe vetë fshati i Boletinit, pas ardhjes së turqve, u rrënua dhe u rindërtua disa herë⁶. Prandaj, bashkëkohanikja e Isa Boletinit, mikeshë e vërtetë e popullit shqiptar, Miss Edith DURHAM, duke e njohur mirëfilli historinë e lashtë të popullit tonë, me plotë të drejtë konstaton: "Sigurisht se asnjë racë nuk ka luftuar më shumë për liri, në të gjitha epokat, sa ajo shqiptare. Lufta e Shqipërisë është luftë e gjatë kundër pushtuesve të njëpasnjëshëm...

Asnjë racë e huaj nuk ia ka arritur të asimilojë apo të shkatërrojë gjuhën dhe zakonet e tij kombëtare"⁷.

POZITA STRATEGJIKE E KULLAVE TË FAMILJES BOLETINI

Siç u theksua mësipër, vetë fshati Boletin është i ngulitur në një lartësi të madhe mbidetare, areali i gjerë i të cilit karakterizohet me një reliev të përthyer e dinamik, me lugina të thella, të cilat ofrojnë një mbrojtje natyrore të ngulimeve të banimit të këtij fshati. Prandaj, disa studiues tërësinë topografike të fshatit Boletin e quajnë **kala natyrore**. Pikërisht në sheshin e kodrës më të lartë të fshatit Boletin, që zë pikën më të lartë të kësaj kodre, u ngrit **kompleksi i kullave të familjes Boletini**, (fig.1.). Në përbërje të këtij kompleksi, me një pozitë të mirëfilltë strategjike ngrihej kulla, tani në rrënoja (fig.1., "A", dhe fig.7., ku në plan të parë duken blloqet e gurëve të mureve të trasha fortifikuese të kullës së rrënuar). Kjo kullë banimi, e fortifikuar, zinte pikën më të lartë

⁵ Dr. Fehmi Pushkolli, *Arti ushtarak i Gjeneral Boletinit, Prishtinë, 1996, 9.*

⁶ Po aty, 9.

⁷ "Bajka", Prishtinë 9.XI.1996, 12; nga "Albania and Albanians", Librarie Chapelot, 1921.

të kodrës, duke pasur kështu një pozicion sundues mbi gjithë arealin e gjerë të fshatit. Të njëjtat veçori e karakterizojnë edhe kullën ekzistuese të ndërtuar më vonë, (fig.1."B"). Ky kompleks i kullave dhe i stallave, me një ngulim karakteristik, nga ana jugore e kodrës më pak e mbrojtur, është i rrethuar me mur guri mbrojtës. Ndërsa nga ana veriore nuk është i fortifikuar, ngase ajo anë bie thik mbi terrenin. Muri mbrojtës, ndërtuar prej gurëve, zë fill që nga muri i kullës së rrënuar, bri portës kryesore dhe më tej shtrihet nga ana jugore me një përthyerje të diktuar nga tiparet e relievit të majës së kodrës

Struktura konstruktive formësuese e murit të përthyer rrethues, ndërtuar prej gurëve të latuar, përbëhet nga frëngjitë e gdhendur në blloqe më të mëdha gurësh, në formë të një hinke - koni të cinguar, me anën më të gjerë nga oborri. Këto frëngji në murin rrethues janë vendosur në pozita të caktuara, të cilat mundësonin një fushëpamje më të gjerë dhe në tërësinë e sistemit të shtrirjes së tyre mundësonin luftën me armikun edhe nga ana e shpatijeve që e lartësojnë sheshin e kompleksit të kullave.

Natyrisht se këto frëngji (fig.13.) janë të vendosura në një lartësi të përdorshme për luftim me armë zjarri dhe, siç mësojmë, nën çdo frëngji vendosej nga një sanduk me rërë. Do theksur se në përbërjen strukturale konstruktive dhe formësuese të murit rrethues, nga oborri, para portës kryesore të kullës ekzistuese, është i ndërtuar oxhaku i oborrit, në të cilin piquej kafja për mysafirë gjatë stinëve të ngrohta. Përveç këtij oxhaku të oborrit, në brendinë e kullës ekzistuese janë të ndërtuar edhe shtatë oxhaqe të tjerra, nga një për çdo dhomë (odë) dhe dy (votra) në shtëpinë e zjarrit.

Në përbërje të sistemit mbrojtës të murit rrethues, përveç frëngjive, kemi portën e vogël, për hyrjen e anëtarëve të familjes dhe mysafirëve, pastaj portën e madhe nga ana e pasme e oborrit, për hyrjen e qerreve tërheqëse, si dhe shkëmbin lashtarë me përmasa të mëdha, (fig.1."G"). Ky shkëmb, si pjesë përbërëse e murit mbrojtës - rrethues, së bashku me murin rrethues sajojnë një sistem të njësuar mbrojtës, ngase, në këtë shkëmb, me ndihmën e elementeve përkatëse të hekurta të inkastruara në shkëmb me përdorje të plumbit, në një lartësi të caktuar, ishte e mbërthyer një platformë dërrasash që përdorej për luftim në rast rreziku apo

sulmi nga armiqët. Ky mur mbrojtës me të tera tiparet e përshkruara më sipër, nga anasit, quhet **TONTË**⁸.

S'do mend se **TONTËN** s'duhet parë si të veçuar nga kulla e rrënuar, apo ajo ekzistuese, me mbi 17 frëngji. Rrjedhimisht do theksuar se **KULLA** e rrënuar me mure shumë të trasha fortifikuese dhe doemos me shumë frëngji, së bashku me **TONTËN**, paraqesin një sistem të njësuar mbrojtës.

Kulla e rrënuar, me muret e saj të trasha 1.00 m', ndërtuar prej blloqesh guri të gjata deri në 2.00 m', me sa dimë, është një **rast unik**. Do të thotë, me tipare të këtylla të mureve veçohet nga të gjitha kullat e tjera shqiptare të këtij tipi.

TIPARET ARKITEKTONIKE – FORMESUESE TE KULLAVE TE FAMILJES BOLETINI

Është e natyrshme që së pari të bëjmë fjalë për **kullën e rrënuar** (shih planimetrinë e përdheses së saj në fig.2.), meqë është ndërtuar para kullës ekzistuese.

Kulla e rrënuar, me tiparet e mureve të katit të parë (përdheses) të ruajtur pjesërisht deri në një lartësi prej dy metrash, veçohet nga të gjitha kullat shqiptare të tipit të Rrafshit të Dukagjinit. Ë **veçanta** e kësaj kulle janë muret e trasha të saj baraz me **një metër**, gjë që nuk e kemi hasur tek ndonjë kullë tjetër. Sa për të mbështetur këtë mendim, do të themi se, madje as edhe muret e kullave **katërkatëshe** të tipit të Rrafshit të Dukagjinit, siç janë ato të: Curraive dhe të Rrustemajve në Strelle, apo të Osdautajve në Isniq, nuk e kishin këtë trashësi të mureve, por gjithsejt 70 apo 75 cm. Në këtë kontekst, **veçanti tjetër** e kullës së rrënuar të Boletinëve është se muret e saj në tërësi janë ndërtuar prej gurëve të gdhendur – blloqeve të gjata rreth dy metra, të cilën gjë po ashtu nuk e hasim gjetkë. Sipas gojëdhënave, për t'i ngritur në murë këto blloqe, të nxjerra nga shkëmbinjë rioliti, të cilat sipas llogarisë peshonin edhe deri në 1400 kg., u këputën 700 konopë. Madje, për dallim nga literatura ku thuhet se më 22 nëntor të vitit 1908 ushtria turke e rrënoi kullën e Isës me topa⁹, anasit thonë se

⁸ Këtë të dhënë na e bëri të ditur, më 27.MIII.1996, prof. Ahmet Maloku, i lindur më 1929 në Mitrovicë.

⁹ Mitrovica dhe rrethina....92.

pasí që turqit nuk arritën që ta rrënojnë kullën me topa, ata ia mësyn dhe e rrënuan me "qysqi".

Duke i marrë parasysh tiparet, përkatësisht veçantitë strukturale - konstruktive të mureve fortifikuese të sipërthëna, si dhe pozicionin e saj strategjik, në majën e një kodre që mbizotëron gjithë arealin e gjerë të fshatit, njëmend kjo kullë s'ishte vetëm kullë banimi, por, njëherësh, **ishte edhe kullë e veçuar dhe e fortifikuar me karakter të mirëfilltë mbrojtës.**

Ndërkaq, duke i marrë parasysh përfundimet e shtruara dhe duke u nisur nga tiparet e strukturës arkitektonike të bazës së përdhese së kullës së rrënuar, e cila shquhet me **një planimetri kontutore në formë katrori**, me përmasa 9,60 x 9,80 m, pastaj duke pasur parasysh pozitën e portës kryesore dhe të shkallëve të brendshme, dhe në veçanti faktin se e tërë përdhesa paraqet një hapësirë të lirë me një shtyllë në mes, mund të vijmë në përfundim se **kjo kullë përngja stili i ndërtimit i përket tipit të kullës shqiptare të Rrafshit të Dukagjinit.**

Po e vumë në një bashkëlidhje krahasimtare strukturën e planimetrisë së përdhese së kullës së rrënuar të Boletinëve me strukturat planimetrike të përdhesave të **kullave katërkatëshe** dukagjinase, do të shohim se ato përkojnë plotësisht jo vetëm përngja dispozicioni strukturalo - arkitektonik e funksional i përdhese, por edhe përngja përmasat kontutore. Kështu, përmasat kontutore të bazës së përdhese të kullës së Currajve dhe të Rustemajve në Strelle janë: e para 9,75 x 8,80 m, e dyta 10,25 x 9,46 m, ndërsa të kullës së Osdautajve në Isniq janë: 9,80 x 11,00 m. Nga kjo pasqyrë shohim se edhe përmasat konturore të bazave ishin shumë të përafërta. Kësaj do shtuar edhe një të dhënë se, pasiqë kajmekami i Mitrovicës Hajdar Beu me ushtrinë e tij, më 22 nëntor 1908 e rrënoi kullën e Isa BOLETINIT, ai që i detyruar që me familje dhe njerëz të vet të tërhiqet në Isniq të Deçanit¹⁰, ku për një kohë u vendos në kullën e përmendur katërkatëshe të Osdautajve¹¹.

¹⁰ Po aty, faqe 92.

¹¹ Y. Sokoli, *Kulla që ruan baladat, "Bujku", Prishtinë 20.XI.1996, 7.*

Kulla ekzistuese e familjes BOLETINI, mbase e ndërtuar menjëherë pas rrënimit të kullës së zënë ngoje më sipër, do të thotë pas vitit 1908, është në gjendje mjaft të ruajtur. Në këtë kullë punët përgaditore për restaurimin e saj u filluan rreth vitin 1979 nga Enti Krahinor për Mbrojtjen e Monumenteve të Kulturës në Prishtinë, çuditërisht pa kurrfarë dokumentacini përkatës teknik. Edhe pse nën mbrojtje të ligjit, punët për restaurimin e saj kanë ngelur pa u përfunduar. Kjo kullë, që mbi njëzet vjet shërbeu si shkollë, sot, e mbyllur për vizitorë, ka mbetur nën mëshirën e dhëmbit të kohës. Siç mësojmë nga literatura, kulla e BOLETINËVE gjashtë herë u dogj dhe u rindërtua. Herën e parë u dogj rreth vitit 1750¹². Do të thotë se këtu ndërtimi i kullave ka filluar që nga gjysma e shek. XVIII, apo edhe më herët, gjë që nuk e përjashton mundësinë që ndërtimet pararendëse të kullave për banim të kenë pasur divanhane të drunjt, meqë kullat e ndërtuara vetëm prej gurit janë të mëvonshme.

Pas një kundrimi të vëmendshëm të tipareve arkitektonike formësuese dhe kompozicionale të kullës ekzistuese (të dhëna në fig.3, e deri në fig.12.) do të vijmë në përfundim se edhe kjo kullë mirëfilli i përket tipit të kullave shqiptare të Rrafshit të Dukagjinit.

Fillimisht do të bëjmë fjalë për tiparet arkitektonike - formësuese e kompozicionale të jashtësisë së kullës, dhe pastaj për tiparet e strukturës hapësinore - kompozicionale të brendisë së saj. Mendimet e thëna më poshtë do t'i shpleksim sipas metodës analitike - krahasuese.

Formësimin arkitektonik të jashtësisë së kullës të Boletinëve e shquan e njëjta frymë krijuese sikundër edhe kullat e tjera të kësillojta të Rrafshit të Dukagjinit.

- **Struktura parësore** apo **plastika e shkallës së parë** të kullës së Boletinëve përkon plotësisht me ato të tipit të caktuar të Rrafshit të Dukagjinit. Struktura parësore e kësaj kulle shquhet me mbështjellës (të cilin e sajojnë muret e jashtme) në formë prizmatike dhe me baze katrore, me permasa 10,70 x 10,76.

¹² *Skënder Luarasi, Isa Boletini, Prishtinë 1972, 10.*

- **Struktura dytësore apo plastika e shkallës së dytë** është në përkim të plotë me kullat e kësillojta të tipit të Rrafshit të Dukagjinit. Në rastin konkret, te kulla e Boletinëve, sikundër edhe te rastet e tjera, na paraqitet vetëm një element (volum) arkitektonik i dalur në formë **erkeri** nga planimetria kontutore e kullës. Ky element arkitektonik (kthina e wc-së), siç shohim nga **fig.7.**, mbështetet në dy konsola prej gurëve të sajuara me superpozicion të anëcakëve në formë të shkallëzuar. Për dallim nga **nënvarianti** tjetër i këtij tipi të kullave, te kulla e Boletinëve, siç shohim nga **fig.9. divanhanja** e saj nuk del lehtë në formë konsoli nga planimetria prizmatike e kullës, por mbaron në rrafshin e murit.

Ndryshe nga kullat e tjera të Rrafshit të Dukagjinit, të cilat gjithëherë karakterizohen me pullaze katërujore (piramidale), **kulla ekzistuese e Boletinëve, me pullazin e saj treujorë, veçohet, të thuash, si një rast unik. Kjo veçanti** në formësimin arkitektoniko-hapësinor e kompozicional është e kushtëzuar nga karakteri dhe pozicioni i saj strategjik prej kulle të veçuar. Vërtet, nga ana e shpatijeve që e lartësojnë sheshin e kompleksit të kullave, me ngritje përkatëse të pullazit është sajuar një **mur anësor në formë trekëndëshi**. Në strukturën konstruktive të këtij muri gurësh, në blloqet më të mëdha, janë gdhendur **frëngjitë rrethore**. Këto frëngji ndërtuar në murin më të lartë të kullës, kanë karakter strategjiko-luftarak, pra, janë ndërtuar me qëllim që të mundësojnë një fushëpamje më të gjerë e më të largët nga ana e shpatijeve.

Në përbërje të pullazit të kullës ekzistuese, struktura konstruktive dhe formësuese e strehës (**fig.9.**), ashtu siç është realizuar në kuadër të punëve restauruese të papërfunduara, është punuar në mënyrë krejtësisht të gabuar dhe joprofesionale, pa njohuri e studime paraprake rreth kullës së tipit të Rrafshit të Dukagjinit. **Struktura konstruktive dhe formësuese e strehës**, siç është thënë, **karakterizohet me tipare të njësishtme dhe të mëvetëshme**, andaj sipas tyre është dashur që të ndërtohet streha e kullës ekzistuese e Boletinëve, e jo ashtu siç është realizuar¹³.

- **Struktura tretësore apo plastika e shkallës së tretë**, përkatësisht **çeltinat**, si: portat, dritaret dhe frëngjitë, siç shohim

¹³ Për këtë më gjerësisht: *Flamur Doli, Shkolla kosovare e mjeshtrit popullor shqiptar, Prishtinë, 1993, 154-171.*

nga fig.8., fig.9., fig.10., fig.11. dhe fig.12. kanë tipare formësuese të një fryme me ato të tipit të Rrafshit të Dukagjinit. Në këtë kontekst do veçuar frëngjitë rrethore të kullës së Boletinëve. Frëngjitë me tipare të njëjta i hasim edhe te kullat e tjera të tipit të Rrafshit të Dukagjinit, ndër to do veçuar kullën katërkateshe të Osdautajve, ndërtuar rreth vitit 1850 në Isniq të Deçanit.

Te të ndërtuarit e kullës së Boletinëve spikatet e njëjta ide arkitektonike-formësuese, kompozicionale dhe funksionale, përkatësisht i njëjti diferencim funksional sipas kateve, sikundër edhe te kullat e tjera të tipit të Rrafshit të Dukagjinit. Në katin e parë, siç i thonë përdheses anasit (fig.4.), në aspektin strukturalo-konstruktiv, na paraqitet i njëjti formulim konstruktiv, sikundër edhe te të gjitha kullat e tjera të tipit të Rrafshit të Dukagjinit. Kjo strukturë konstruktive përbëhet nga një shtyllë dhe nëntrarëz të mbërthyer mbi të dhe të vendosur në mes të bazës katrore të mureve. Nga ky nëntrarëz mbimbartet trau kryesor mbi të cilin tërthorazi mbështeten trarët e drunjtë të konstruksionit meskator, fig.6. Siç shohim nga kjo figurë, të dyja anët e poshtme të nëntrarëzës janë të zbukuruara me një ornament të lashtë, apo motiv nga kulti i diellit, të aplikuar në formë lineare. Këtë ornament e hasim edhe në kohët ilire¹⁴. Zakonisht në përdhese strehohet bagëti, mirëpo në këtë rast, siç shohim nga fig.1."S", strehimi i bagëtisë bëhej në stalla. Prandaj në përdhese është vendosur shtëpia e zjarrit me dy votra dhe dy ambiente banimi me nga një oxhak. Një dispozicion të ngjashëm funksional të përdheses e hasim, tjala vjen, edhe te kulla trikateshe e familjes Makaj në Junik të Deçanit¹⁵.

Më tej, nga përdhesa e kullës së Boletinëve, shkallët e brendshme me konstruksion prej druri, të shpiejnë në ambientin e divanhanes ("DV") me dyshekllak ("D") dhe njësitë e tjera arkitektonike të zakonshme për këtë ambient, fig.4. Nga divanhanja hyhet në tri ambiente banimi – oda të burave, me nga një oxhak. Siç shohim nga fig.4., oda e burrave ("OB") ngërthen në vete një dispozicion arkitektoniko-funksional të tipizuar për kullën shqiptare të Rrafshit të Dukagjinit. Ky dispozicion

¹⁴ Po aty, 137-139.

¹⁵ Shih dokumentacionin arkitektonik - rilevimin e kësaj kulle, të bërë nga autori më 1 shtator 1976.

karakteristik i odës së burrave konsiston në faktin se përherë hyrja në dhomë, përkatësisht dera e saj, gjendet në mes të murit dhe përballë saj oxhaku me dy çeltina të verbra, apo dollap të vegjël anash tij. Në të majtë, në shumicën dërmuese të rasteve, sikundër edhe në këtë rast, gjenden dy dritaret e mëdha të odës. Për të mbështetur përfundimin e sipërthënë, do t'i zëmë ngoje vetëm disa kulla të ndërtuara në Rrafshin e Dukagjinit, te të cilat oda e burrave ka të njëjtin dispozicion arkitektoniko-funksional, sikundër: kulla e Osdautajve në Isniq, kulla e Currajve dhe e Rustemajve në Strelle, pastaj kulla e Makajve në Junik, si dhe kulla e Haxhijajve dhe Selmanajve në Carrabreg¹⁶, etj.

Kjo **konstantë** e ruajtur në dispozicionin e odës është kushtëzuar nga tradita e lashtë shpirtërore e popullit shqiptar, e cila pra është materializuar në krijimtarinë popullore arkitektonike dhe gjithnjë është zbatuar gjatë evoluimit të shtëpisë prej një forme në formë tjetër që nga koha e neolitit të vonë e këtej.

- PËRMBYLLJE

Së këndejmi, në bazë të përmbajtjes studimore të shpleksur më sipër sipas metodës analitike - krahasimtare, erdhëm në përfundime se **kullat e familjes BOLETINI ngërthejnë në vete mirëfilli tiparet arkitektonike-kompozicionale dhe formësuese të kullës shqiptare të tipit të Rrafshit të Dukagjinit**. Veç kësaj, duke i marë parasysh tiparet, përkatësisht veçantitë strukturalo-konstruktive të mureve rrethuese të kompleksit të kullave të **Isa BOLETINIT**, si dhe pozicionin e tyre strategjik në pikën më të lartë të një kodre që mbizotron gjithë arealin e gjerë të **fshatit Boletin** vërtet mund të vijmë në përfundim se këto kulla nuk kishin vetëm destinim banimi, por njëherësh **ishin edhe kulla të veçuara dhe të fortifikuara me karakter të mirëfilltë mbrojtës**.

S'do mend se kjo ishte e kushtëzuar nga rrethanat politiko-historike dhe sociale që mbretëronin në kohën e ndërtimit dhe shfrytëzimit të tyre.

¹⁶ Shih: fotodok. dhe dok. e rlevimeve të autorit.